

ש ע ו ר ה'

למוד המוסר *

„אשרי נשוי פשע, אשריו לאדם שהוא
גבוה מפשעו ולא שפשעו גבוה ממנו“.
(מד"ר בראשית כ"ב)
ואמרו לפני בר"ה מלכות, זכרונות
ושופרות, מלכות כדי שתמליכוני
עליכם; זכרונות, כדי שיעלה זכרוניכם
לפני לטובה. ובמה — בשופר“.
(ר"ה ט"ז ע"א)

נשאלתי מהי עבודתנו המיוחדת לימי הדין, ואמנם
לכאורה שאלה שאינה מובנה היא, מדוע תהי' שאלה
מיוחדת לנו בזה? הלא ידועה היא העבודה בימים האלה —
למוד המוסר למען התחזק בעבודת ה' ויראתו. ודבר זה אינו
ענין שנתחדש בימי בעלי המוסר, אלא מימות עולם למדו
מוסר בימים אלו. ולא רק חסידים ואנשי מעשה, כי אם
אפילו בעלי בתים ועוסקים במסחר התחזקו ולמדו מוסר.
(זכורני כי אבא ז"ל הי' לומד הרבה מוסר כחדש אלול.
ביתוד נשאר רשום בזכרוני אלול אחד שלמד מוסר באופן
מצוי, והרגשתי בו כי התנשא אז למדרגה יותר גבוהה,
יותר קדושה) ומדוע נבקש לנו עבודות מיוחדות? ומכל
מקום גם אצלי נשאלה שאלה זו! ובאמת שאלה היא. כפי
מה שבארנו את דברי המדרש על הכתוב „אשרי נשוי פשע,
אשריו לאדם שהוא גבוה מפשעו ולא שפשעו גבוה ממנו,
שנאמר לפתח חמאת רובץ, חמאת רובצת אין כתיב כאן,
אלא חמאת רובץ“.

ולבאר מדרש זה נקדים לבאר מה שאמר הכתוב קדושים

* נאמר ביום ו' אלול תרע"ו ונרשם ע"י ר' יהושע גאלוב ז"ל.

תהיו, והרמב"ן ז"ל פירש שם כי זהו ענין הפרישות, המוזכרת בכל מקום בתלמוד, שבעלי נקראים פרושים, כי גם כמה שהתירה התורה ימצא בעל התאווה מקום להיות שמוף בזימת אשתו או נשיו הרבות ולהיות בסובא יין ובזוללי בשר למו, והנה יהי' נבל ברשות התורה, ולזה נאמר "קדושים תהיו". והנה שם בת"כ אמרו חז"ל שפרשה זו נאמרה כהקהל מפני שרוב גופי תורה תלויים בה, ודבר זה קשה איך יאמר ענין כל כך רם ונשא, שרק יחידי מגולה מסוגלים להיות במדרגה כזו, לכל כלל ישראל — לאנשים ונשים ומף?

ונראה לבאר כי עיקר חובת הקדושה לכל בן ישראל הוא לכלי השתקע לגמרי בתשוקותיו ותאוותיו התמידיות, אלא שיהי' בו הכח לבקר את רגשותיו ופעולותיו ולדון עליהם.* כי כל זמן שהאדם מלוכב בחמר, כחותיו ומדותיו מושכים ומטרידים אותו ואין נותנים לו מנוחה, ואי אפשר שיהיה נקי מכל חטא, כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. וכפי שמרגישים אנו בעצמנו, כי באמת אין דבר וענין בנפשנו, שלא יתערבו בו כחות טבעיים שונים המערבבים את מהרתו ומפריעים להוציא דבר בשלמותו, ובמאמר רבנו נסים ז"ל, "ואם יחיבו אותי לא ימצא בי אף שמץ טוב" ** אך עיקר עבודת האדם היא לכלתי השתקע בחטאיו, לעמוד מעל לחטאיו, שימצא בו תמיד מי שעומד ומרגיש את גנות, את שפלות העברה. לא רק לדעת את הידיעה שהתורה אסרה זאת, כי אם ידיעה פנימית בעמקי הנפש העומדת ונמצאת עוד קודם לחשבון בתת ההכרה, כענין דבור האדם, אשר עוד קודם שיחשוב איך לדבר, איך להשתמש בכלי המבטא, הוא כבר מדבר.

* עיי' שעור "בכל זרכיך דעה".

** בשעור "האדם ותשוקותיו" באר רבינו ענין זה בהרחבה (המערכת).

וזהו מה שדורשת התורה: „קדושים תהיו” — שיהי האדם קדוש, מובדל ומופרש מחטאיו, שתוך-תוכו של האדם, הרצון הפנימי והכח השופט שבו — הוא ה„אני” האמתי — יעמוד מעל לחטאיו. וכדברי המדרש (כ”ר כ”ב): „אשריו לאדם שגבוה מפשעו ולא שפשעו גבוה ממנו” שהשתקע ונמכע בחטאיו. ולפיכך נאמר זה בהקהל לפני כל כלל ישראל, לפי שזהו עיקר עבודת האדם והוא התנאי העיקרי לכל בן תורה, שבלעדיו אי אפשר לשמרה ולקיימה לפי אמתותה בשום אופן. וזה מתאים באמת גם לפירוש הרמב”ן, כי כאשר יהי באדם „אני” נשא וקדוש, המרגיש את האמת כמלואה, מוכרח יביא זה גם לקדש עצמו במותר לו, והבן. וענין זה מפורש ביחזקאל ל”ג: „ואתה בן אדם אמור אל בית ישראל, כן אמרתם לאמר, כי פשעינו וחטאותינו עלינו ובם אנחנו נמקים, ואיך נחי’. אמור אליהם וגו’ שובו שובו מדרכיכם הרעים וגו’”. ובאר הדברים הוא כמו שאמרנו, בית ישראל אומרים: איך נוכל לשוב כאשר כבר נמבענו בחטאינו, אחרי אשר פשעינו וחטאותינו עלינו ובם אנחנו נמקים, אין בפנימיותנו ה„אני” שירומם אותנו מיון פשעינו, כי ה„אנחנו” — ה„אני” שלנו — כבר נמק בחטאינו, ואיך נחי’? ומשיב להם הנביא: שובו שובו מדרכיכם הרעים, כי האדם באיזה מצב שיהי, עדיין נמצא בו בעמק נפשו הניצוץ הקדוש, ואם יתחיל לעוררו, יתלהב ויתגבר הכח הזה ויגבה על פשעיו קצת. ואחרי אשר ינשא את כל האדם מעט, יתגבר יותר ויותר ולאט לאט יתעלה על פשעיו וישוב אל ה’. ולזה קורא הנביא: שובו, שובו לאט מדרכיכם הרעים וגו’ עד אשר תגיעו לתשובה שלמה.

ותלמידי מלז הנם במדה ידועה בזה המצב. אני מרגיש בעצמי וגם מכיר אני קצת בכני ביתי ואף בתלמידי היותר קרובים, כי בעת שיבא לידם ובעשותם דבר שאינו כל כך לפי רוחם — רוח התורה — הם כואבים על זה; הם

מרגישים את גנות, את קטנות הדבר, ומרגישים פשוט געל נפש לעצמם מזה. ולא רק בחמא ועון ח"י, כי אם אפילו בדברים קלים, כגון אם יעבור יום כל ילמדו בו או התעסקו בדברים קטנוניים וכדומה, הנפש מרגשת אי-נעים וכואבת על זה. והנה ענין למוד המוסר הלא נחשב — ובמדה גדולה הלא באמת הוא כן — לדבר המועיל להתעוררות, למען הרגש את גנות החמא ועמק הדין. ולכן אין אנו מרגישים כל כך בנחיצות של למוד המוסר ומבקשים אנו דרכים לעבודתנו בימי הדין והמשפט. אבל באמת למוד המוסר מכיל בקרבו מלבד התעוררות, גם כן עושר בחכמה, בידיעות בדרך עבודת ה' ובכחות נפש האדם, שמפני זה בלבד הלא ענין גדול הוא למוד המוסר. אמנם גם ענין ההתעוררות נחוץ מאד, גם בעת שנמצא האדם באותה מדרגה שעומד מעל לחמאיו.

נמצא פתגם חסידי על התפלה: „כתבנו בספר החיים“ כי האדם כותב את עצמו בספר החיים. לא אדע כונתם בזה, אך אני מוצא בזה ענין נשגב מאד. אמרו חז"ל והובא במסור או"ח סי' תקפ"א: „א"ר סימון כתיב כי מי גוי גדול וגו', ר' חנינא ור' יהושע אומרין איזו אומה כאומה זו שיודעת אופיו שם אלקי' — פי' מנהגיו ודיניו. שמנהגו של עולם, אדם שיש לו דין, לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגדל זקנו ואין חותך צרפניו, לפי שאינו יודע איך יצא דינו. אבל ישראל אינם כן: לובשים לבנים ומתעטפים לבנים“ וכו'. ופי' שם הב"י: „שהם פירשו גדול מלשון גדל, כלומר שנתגדלה עם אלקי' ויודעת מדותיו.“ — קשה לדבר דברים אלו זולת לפני היודעים ומבינים איך לשמוע דברים כאלה, וזהו פי' הדברים: הנה האדם בהיותו תכלית הבריאה, הוא מכיל בקרבו כל כחות הבריאה מעליוני עליונים עד תחתוני תחתונים, הוא המפתח לכל הבריאה בולה, מעשיו ופעולותיו פועלים על כל כחות הבריאה, כי

כל הענינים המתהווים בעולם כבר נסדרו בטבע הכריאה בתחלתה והאדם במעשיו מעורר את הכחות בכל העולמות ופועל על מהלך המאורעות בעולם. ולכן האדם — כל אחד לפי רום מצבו — מעורר את הכחות שהוא מגיע עדיהם לפי מדרגתו ומקבל מהם השפעתם. ואם יגבית האדם את עצמו ויתעלה על ידי הכרתו בה' לכחות הנותנים את שפע החיים והטוב, הרי הוא מתגדל עם הכחות ההם ומניע אותם וכותב את עצמו בספר החיים. וזהו מה שביאר הב"י: „גדול מלשון גידול, כלומר שנתגדלה עם אלקי' ויודעת את מדותיו“, והיינו בחיותה על פי תורת אלקים הרי היא חי' עם האלקות כביכול, ויודעת ומרגשת מדותיו, ומתרוממת במעשי' אליהן, ומקבלת מהן את שפע החיים והטוב. — מאד צריך להזהר איך לתפוס ולהכין דבר זה, כי הוא כפשע בין החיים והמות, בין האמונה והמרי.

והנה אדם שיש לו דין, איך שיכיר את שופטו, כי טוב ובעל חסד הוא, מכל מקום יירא מאד, כי אף על פי כן הלא תלוי הוא ברצון אחרים ומי יודע מה יחשוב הוא, מה יעלה על דעתו, ומה יעשה. ומפני זה הוא מצטער, לובש שחורים וכו'. אבל בני ישראל, בהיותם הם בעצמם השופטים, שהם תלויים רק בעצמם, שבידם לכתוב את עצמם לחיים כמו למות, ביום דינם הם שמחים ולובשים לבנים וכו', כי בשמחתם זו, בשמחתם באלקיהם ובאמונתם בו הם כותבים עצמם לחיים. וזהו גם כן מה שאמרו נחמי' התרשתא ועזרא הכהן לישראל, כשקראו בספר התורה ובכו כל העם בשמעם את דברי התורה: „לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים וגו' כי חדות ה' היא מעוזכם“ (נחמיה' ח'), בחדותכם בה' — מעוזכם. ובכל זאת מצינו, כי ביחד עם חדות ה' ושמחתו, דרושות לאדם בימי הדיון והמשפט, גם התעוררות, דכאות-רוח ואימת-הדין. וכדאיתא בגמ' ר"ה (ט"ז ע"א): „ואמרו לפני בר"ה מלכות, זכרונות ושופרות, מלכיות כדי

שתמליכוני עליכם" — כלומר שתכירו ותרגישו את גדל מלכותי, שתתנשאו ותתרוממו עד שתגיעו למקור החיים והטוב, לכתר העליון, ששם אינו שורר שום קטרוג ושטנה ותתקשרו עם שפע החיים ממקור החיים, וכמו שבארנו בדברי הטור והב"י. „זכרונות כדי שיעלה זכרוכם לפני למוכה", כי בורא העולם סדר יום ראש השנה, יום תחלת הבריאה, שבו נסדרו כל מערכות ההנהגה, לחוק זכרון, ובו ביום נזכרות הסכות הראשונות על פי שרשי כל עניני הבריאה כלה בכלל ושל כל אדם ועניניו בפרט, ועל פי הזכרון הזה נקצב הדין לעתיד. וכשתעוררו את הזכרון למוכה, יעלה זכרוכם לפני למוכה, וכל זה במה? — בשופר. ובענין השופר הלא ידועים דברי הרמב"ם ז"ל בהלכות תשובה פ"ג הל"ד: „אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו, כלומר עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם אלה השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושונים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל, הביטו לנפשותיכם והטיבו דרככם ומעלליכם ויעזוב כל אחד דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה", הרי כי גם כשהאדם הוא במדרגה שהוא בעצמו מתרומם עד כדי ההתקשרות עם שרשי החיים והטוב וכותב את דינו לחיים בהמליכו את בוראו ובהזכירו את הסכות הראשונות של הבריאה, גם אז צריך הוא להתעוררות בשופר! רואים אנו מזה, כי לעבודת האדם בימי הדין והמשפט, — באיזו מדרגה גבוהה שיהי' — דרושה התעוררות וסערת הרוח; וירעד ויפחד מאימת הדין ויחרד מגדל הענש, לערבב את השטן — את הכחות הטבעיים והרעים, להפחידם ולהחרידם.

אך למוד המוסר אין צריך שיהי' דוקא באופן התעוררות לקרוע את סגור הלב בעל כרחו, אלא מוסר צריך ללמוד בכל הלמודים בעיון, לדעת, להכין ולהרגיש את דבריהם הק'

בחכמה, דעת ומוסר, ומה תבא ההתעוררות. כי אם ילמד אדם מוסר בעיון כזה, לא ימלט שלא יבא במשך הלמוד לידי התעוררות הדרושה לו. כי הלא גם בלמוד ההלכה כראוי מתעוררת הנפש מהכרת רוממות התורה ודברי חז"ל הק' ומה גם בדברי מוסר שעניניהם בדברים הנוגעים יותר לנפש האדם וקרובים לרגשותיו. ולא נוכל לדעת איזה דבר יוכל להביא את האדם לידי התעוררות. לפני ימים אחדים, בדברי עם אחד עד כמה צריך האדם עתה בעת הזאת לקוות לכיאת הגואל, לקח את לבי דבר שנתעוררתי ממנו מאד: כמה צריך האדם לירא מכיאת המשיח. הלא כשיבא הרי אפשר כי אז אין יותר התעלות לאדם, ובמדרגה שימצא הלא כך ישאר. עתה מקוים אנו שעוד נתעלה ונעלה במעלות נפשנו, אבל אז — כמו שנהי' במדרגה זו נשאר, וכמה שנאמר בקהלת (י"ב א'): „והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ" ואמרו חז"ל: אלו ימות המשיח שאין בהם לא זכות ולא חובה*, וכן יש כמה דברים היכולים להביא את האדם לידי התעוררות וא"א לשער מקודם ממה נתעורר. והעיקר הוא, כי מוסר צריך ללמוד ומהלמוד בעצמו אי אפשר שלא להתעורר וכפרט כשהוא באווירה מוסרית ובנגון הראוי, אשר זה פועל הרבה להתעוררות. מה מאד צריך בר דעת ורגש להתעורר מדברי רבנו יונה בשערי תשובה שער א' מ"ז בבאורו על הפסוק: „בחסד ואמת יכופר עון" על דבר חובת האדם לרדוף אחרי פעולות החסד והאמת להנצל מעומק הדין ולתקן עון הלול השם שגורם האדם בחטאיו, או בשער ג' סימן קמ"ט בבאורו על הפסוק: „מעין נרפש ומקור משחת צדיק מט לפני רשע" — כי כאשר ירפש האדם את המעין ברגליו ידלח מימיו לפי שעה, אחרי

* עי' שבת ס"ג ע"א וברמב"ם פ"ח מהל' תשובה הל"ז ובכס"מ ולח"ס שם. (המערכת).

כן ישקמו המים ויהיו צלולים כבראשונה, כן הצדיק, כאשר
 הוא מט לפני רשע, לא תשפל מעלתו ולא תמעט בגלל זאת;
 ואם הוא עכור לפי שעה — שבע יפול צדיק וקם וכו'. מה
 נפלאים הם הדברים! וכן כמה דברים יקרים כאלה נמצאים
 בדבריהם הקדושים, אשר יבינם ביותר היודע ונתכררו לו
 הדברים על פי הנסיון. וא"כ איפוא עבודתנו בימי הדין
 והמשפט היא בעיקר למוד המוסר וכן בעבודה שבלב —
 היא תפלה גם כזה אין צריך האדם לדחוק את עצמו בכונות;
 צריך להתפלל ולשמוע מה שאומרים, לכוון באור המלות,
 ועל ידי זה תכאנה הכונות גם היותר גבוהות ותכא
 ההתעוררות וההתקרבות לאבינו שבשמים.

ש ע ו ר ט

אופן למוד המוסר *

(מלואים לשעויד, למוד המוסר)

„ואהבת את הי אלקיך בכל לבבך —
בשני יצרך, ביצר הטוב וביצר הרע.“
(ברכות ג"ד)

... ואופן הלמוד כך הוא :

אין לו לאדם לדחוק את עצמו ללמוד בהתלהבות ; אין לו להתאמץ ולכוף את מחשבתו וכחותיו לזה, כי אופן כזה הוא בלתי טבעי. ולא עוד אלא שכשמושך האדם את כח המתפעל בעל כרחו על עצמו ומעורר את התתפעלות וההתלהבות, לא יצליח בזה. כי שאר הכחות והרגשות הנמצאים וחיים באדם אין מניחים לכח אחד להנתק מהם, להתעורר ולהתעלות ואינם מתפרדים ממנו. ודוקא בשעה זו היצר המטריד ומפריע את המחשבה, עומד הכן על מעמדו זאינו מניח לרגש המעולה שבאדם להתעורר בהתעוררות פנימית טהורה שלמוד קדוש זה צריך להביא.

הנה כי כן הוא : אין בכח האדם לעורר את רגשותיו הטובים בעל כרחו של טבעו ; אי אפשר לו לעקור ולתפוס רגש מתפעל ומתלהב וללמוד מוסר ; אין בכחו לדחות באותה שעה את כל מה שנמצא וחי בקרבו, ואין בכחו לרגש את היצר מלבו, — כי לא בכך תתגר בו מלחמה, אם בחזקה תהדפנו, בכנף כגדך יחזיק בך ! הוא יחזיק מעמד ולא יניח את מצבו.

* קטע משעויד שנאמר ביום בי ט"ז כסלו תרע"ו ונרשם ע"י הרב

א. מ. בלאך זצ"ל.

אלא כך צריך ללמוד מוסר :

כל האדם עם כל כוחותיו, עם כל רגשותיו, האדם כמות שהוא צריך ללמוד מוסר. הוא מתחיל ללמוד מוסר בשוכה ונחת, בקול ערב ובעיון עמוק; הוא שומע את כל מלה היוצאת מפיו, מתבונן בה ומרגישה. ועל ידי העיון, ביחד עם הנגון הנעים המעורר, יתעוררו הכחות ויבא כל האדם לידי התלהבות פנימית לכבית. כי בהתענין היטב בדבריהם הק' — ונוסף לזה בנגון המתאים לזה — מוכרח הוא שימצא האדם הנלכב ענין או מאמר המושך את לבבו ומעורר את נפשו ורוחו. ואז יתעלה כל האדם — כל מהותו, האדם עם כל אשר בו ילמד ועם כל כחותיו יחד יתעלה, יתרומם ויתלהב.

כללן של דבר: מוסר צריך ללמוד ככל הלמודים העיוניים בנחת ובעיון, ובדרך טבעי יתלהב האדם על ידי דבריהם הק', המלאים מאמרים המעוררים ומרוממים את נפש האדם.

ואחר שיקח את דבריהם הק' אל לבו ויתעוררו נימי נפשו, אז אין לגדור עוד את אופן הלמוד, אך באופן טבעי הוא מתעורר ומתלהב יותר ויותר ולומד בקול רם בהתפעלות נפש משתפכת מתרגשת. וגם אם אחרי כל זה אין נפשו מתעוררת, אין לבבו מתמלא שירה קדושה, אם אחרי למוד מוסר באופן כזה לא התלהב — יהא כך, וגם למוד מוסר כזה שפיר דמי.

כיוצא בזה אני אומר תמיד בענין התפלה: ישנם אנשים שנראה בתפלתם שהם משתדלים ומתאמצים להתרגש מתוך התפלה ומושכים את ההתפעלות מתוך נפשם. מורגש בתפלתם שרוצים הם להטוף ולתפוס את אותו הכח הטוב המתעורר ולהלהיב אתו ולגרש את שאר הכחות המפריעים.

א ב ל ל א ז ו ה ד ר ק !

לא נתן כח לאדם להפריד את הכחות והרגשות הטובים ולעקרם משאר חלקי נפשו; לא נתן כח לאדם לגרש את היצר מתוך לבו בלכתו להתפלל. גם בעת התפלה הזכוב בין שני מפתחות הלב ישב ולא יפרד מהאדם.

וכך הוא דרך התפלה:

האדם כמו שהוא מתחיל להתפלל ומכון את פרוש המלות כלומר שומע מה שפיו מדבר, איננו עומד ומגרש בחזקה את הרגשות המפריעים, המתעוררים בעת התפלה, רק הוא עומד ומתפלל בפשטות. — אני אומר בפשטות: גם בפשטות יש כמה מדרגות, אבל כל אחד מתפלל בפשטות לפי מדרגתו. כן הוא עומד ומתפלל ומתבונן בדברים הק', התפלות והשירות הנשגבות שבהן הוא פונה אל הקב"ה בלשון „אתה“, ואשר אין לך דבר שיכול לב יהודי לחשוב ולהרגיש, ולא ימצא בתפלות ישראל.

הן אמנם נפלא הדבר: כל רגש, כל מכאוב, כל שמחה, כל עצב, כל ענין אשר לב היהודי מכיל, כל מה שנפש בן ישראל דורשת, מוצא היהודי בתפלתו — תפלת ישראל המזור לנפש ישראל!

ובהתפללו כך, כל כחותיו ועניניו יתפללו עמו. הכחות הטובים והרגשות העדינים יתעוררו ויתרוממו, ועמהן יתעלה כל האדם, כל כחותיו לפי מדרגתם, ויבא לידי התפעלות והשתפכות הנפש.

דרך צחות — ולפי רעיון הדבר בעיקרו נכון הוא באמת — אפשר לבאר בזה ענין מה שאמרו חז"ל: „אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש“ (סוכנה נ"ב). ענינו: אם פגע בך מנוול זה, אם התעורר בך רגש מפסיד גרוע, אין העצה שתחטוף רגש טוב ומעולה ותברח עמו לבית המדרש, כי המנוול ירדוף אחריו וישיגך; אתה תהדפהו, והוא בכנף בדרך יחזיק בך, יאחז ולא ירפה וילך עמך לבית המדרש... גם אם תוסיף לגרשהו לא ירפה ממך

או יסחוב גם אותך מבית המדרש! אבל אחרת תעשה ואז תצליח: משכחו לבית המדרש! עמו יחד לך לבית המדרש! התפלל ולמד, וגם הוא יתפלל עמך; גם הוא ילמד עמך. הסכת ושמע לדברים הקדושים היוצאים מפיו. האזן לאמרות הנשגבות ששפתותיך ממללות, ואז תתרומם נפשך ויתעוררו בך רגשותיך העדינים, ועמהם כל האדם ישיג מעלה, כולו ילמד, כולו יתפלל, כולו יתן שיר ושבח לה'. כמובן, להתאהז עם אותו מנוול ולהמשך אחריו וללכת אתו לכנסיות הנעימות לו, אין לך רעה גדולה מזו, אבל למשכו לבית המדרש ולהתפלל עמו, ללמוד עמו — אין לירא ממנו! שם יתעלה כל האדם, כל אשר בו יתעלה וישיג מעלה.

אם נכה תלמד מוסר — אז תצליח בכל דרכיך ואז

תשכיל!

שׁוֹר י

חיים*

„ואתם הובקים בה אלקיכם חיים
 כלכם היום“ (דברים ד. ד.)
 „כי עמך מקור חיים“
 (תהלים ל"ה)

ברמב"ם פ"ג מהלכות תשובה: „כל אחד ואחד מבני
 האדם יש לו זכויות ועוונות, מי שזכויותיו יתרות על
 עוונותיו — צדיק ומי שעוונותיו יתרות על זכויותיו —
 רשע מחצה למחצה — בינוני וכו'. אדם שעוונותיו מרובין
 על זכויותיו מיד הוא מת ברשעו שנאמר „על רב עוונם“.
 ושקול זה לא לפי מנין הזכויות והעוונות אלא לפי גדלם
 וכו'. ואין שוקלין אלא בדעתו של א-ל דעות והוא היודע היאך
 עורכין הזכויות כנגד העוונות.“ על דברי הרמב"ם אלו
 בענין שקול העוונות והזכויות יש להוסיף עוד לענ"ד להבנת
 גדר השקול הזה.

כבר בארנו במקום אחר כי היחס שבין פעולת האדם
 במעשה המצוות ובין השכר שיקבל עבור זה אינו כמו
 היחס שבין פעולת פועל לשכרו, שעבודתו היא במקום אחד
 ושכרו ישולם לו ממקום אחר, אלא המצוה גופה תתן עו
 ועצמה בנפש האדם ומכשירתה להיות חי' וקימת לנצח
 ונמצא כי המצוה עצמה מחזקת בקרבה את שכרה תיכף
 בשעת עשייתה.

לא מליצה נאה היא מה שאמרת תורה: „כי לא דבר

* דרשה לשבת תשובה שנאמרה בשנת תרס"ט. ונעבדה עיי מנן ר א. ב.
 בלוח זכ"ל.

ריק הוא מכם כי היא חייכם". לא דברה תורה כלשון אם רחמני' האומרת אל בנה האהוב, "חיי נפשי"! שבהרגישה את יקר החיים תביע לו את אהבתה אליו במליצה זו אע"פ שבאמת אין חייה תלויין בו. כי התורה הק' לא תדבר במליצות ריקות ח"ו ואם אמרה תורה: "כי היא חייכם" הרי זו אמת לאמתה, כי המצוה חיים היא לנו. זה שמת ולא זולת.

אמנם כמושג חיים ישנן מדרגות מדרגות: כל דבר, אפי' הדומם יש בו נפש המחיתו ומקיימתו והיא אשר יקראו לה הטבעיים כשם "כח המושך", הכח המגנטי המאחד את כל האטומים ועושה אותם לגוש אחד בעל צורה מיוחדת. אך כלום ראה איש את הכחות האלה או השיג אותם כאחד מחושיו האחרים. הא אין זה אלא כח רוחני אשר לא ידענו את מהותו וזוהי נפשו המקיימתו להיות גוש אחד בדמותו וצביונו. גדולה מזו היא נפשו של הצומח, כי מלבד מה שיש בו אותה הנפש אשר בדומם, עוד נפש יתירה נמצאת בו והוא כח הצמיחה והגדול. ואם יבש הצמח ואין בו עוד הלחלוחית המגדלתו ומצמחתו אז נקרא הצומח "מת", ואע"ג שחיי הדומם נמצאים בו עדיין מ"מ כיון שאבדה נפשו המיוחדת לו, שעל ידה הוא צומח ועושה פירות, הרי זה מת, וכמה שמצינו לשון זה בדברי חז"ל בכמה מקומות: "מת גזעו", "מת האילן" — למעלה מן החיים האלה הם חיי ה"חי", אשר נוסף על חיי הדומם והצומח, יש בו כח התנועה וההרגשה ושאר החושים, אשר בהם בעלי החיים חוננו. — עולים עליהם הם חיי ה"מדבר" שמלבד החיים של שלשת אלה שקדמו לו יש בו כח המחשבה והדבור ושאר הסגולות הנפלאות המיוחדות למין האדם. ויש אשר המדבר יאכז את חיי הסגולה אשר לו וישאר במדרגת החיים אשר לשאר בעלי החיים ולפעמים ישאר רק במדרגת "קרוב לצומח" כמו שראיתי חולים כאלה ר"ל, שהם ילדים

הגדלים כנוכה וברוחב ואין להם שום דעת ותכונה וגם תנועה אין להם אלא שמלעיטים אותם והם נזונים וגדלים בצומח.

והנה למעלה מכל אלה הם חיי בן ישראל המקיים תורה ומצוות. שבהם הוא משיג מדרגה עליונה של חיים, שהיא בחינה יתרה מכל סוגי החיים של הנבראים. והנה כל חיים יש להם קצבה: ישנם בעלי חיים שכה חיהם הוא רק ליום אחד, כמו הפרפר, ישנם בהמות וחיות החיים שלושים או ארבעים שנה, וכח החיים שבאדם נמשך שבעים או שמונים שנה. אולם כח החיים שזוכה לו האדם ע"י קיום המצוות אין לו קץ והוא לנצח נצחים! ואם אמנם ידענו כי החיים הנצחיים הם בעולם הבא; ככ"ז כבר נמצאים חיים אלה בבחינה ידועה עוד בעודנו פה עלי אדמות.

וכזה נבין דברי הגמ' ברכות י"ח: „כי החיים יודעים שימותו, אלו צדיקים שבמיתתן נקראו חיים כו', והמתים אינם יודעים מאומה, אלו רשעים שבחיהם קרויין מתים.“ א"כ כשהשמיענו הכתוב דבר והפוכו לא שמענו אלא שהצדיקים בחייהם קרויים חיים, אך מנין לנו שהצדיקים קרויין חיים אף במיתתן? אבל כפי שבארנו דא ודא אחת היא: הרשעים קרויין מתים מפני שבחיהם כבר אבדו את חיי הנצח וכיון שאבדו את החיים האלה, הראויים לאדם באשר הוא אדם, הרי הם קרויין מתים, אבל הצדיקים שיש להם בחייהם כח חיי נצח, הם קרויין חיים בחייהם וממילא אף במיתתן הם קרויין חיים.

וזהו מה שאמרו חז"ל, ע"ז דף ג': „ותעשה אדם כדגי הים מה דגים שבים כיון שעולין ליבשה מיד הם מתים אף אדם כיון שפירש מן התורה ומן המצוות מיד הוא מת.“ שלכאורה אין למשל זה שום מובן לפי פשוטו. אולם זהו הרעיון, שכמו שהדג, אף לאחר שפירש מן המים, עדין מפרכם הוא מתנועע עוד שעה קלה מ"מ כיון שניתק ממקור

חיינו אין לו עוד כח החיים הזה שנמצא בו בהיותו מקושר למקום ששם הוא מקור חייו, והרי הוא נחשב למת, כן האדם שפירש מן התורה ומן המצוות מיד הוא מת. אף שיש לו עוד איזה כח להיות מפרנס כאן כשבועים שנה שאין זה אף כטפה מן הים לעומת חיי הנצח — אבל חייו האמיתיים כבר אבדו ממנו, כי נתק ממקור חייו כמו שנאמר: **כי עמד מקור חיים!** אבל מי שמדבק בה' ע"י התורה והמצוה עליו אמרה תורה: **"ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כלכם היום"**, היינו, כי גם היום חייכם הם רק היותכם דבקים בה' אלקיכם וזולת זה גם היום החיים אינם חיים.

ובאמת מי שיש לו לב מרגיש יוכל להבחין את כח החיים הזה ולהשיג באיזו מדה את עדן חיי העולם הבא אף בהיותו מלוכש עוד בחמר (וכמו שמצינו: **"עולמך תראה בחייך"** הרושם.) אבל אדם גם, עם החמר לא יוכל להרגיש את כח החיים האלה, כי חי הוא בחיי בשר ויותר מזה לא ירגיש, כמו שהחי' והבהמה לא יוכלו להבין ולהרגיש את חיי האדם ועניויו.

ואם ישאל השואל מה תוסיף לנו ידיעה זו, שגמול העוה"ב כבר נמצא עתה בחיי ההוה ומה יחסר לנו אם נחשוב כי הגמול בא לאחר המיתה? באמת, מלבד מה שכל ידיעה אמיתית ונכונה חשובה לאדם לראות ולהכיר את האמת, **"כי יתרון החכמה מן הסכלות הוא כיתרון האור מן החושך"**. הנה יש בה בידיעה זו תועלת רבה לעורר את האדם לתורה ולמצוות, כי שונה הוא מרצו של האדם כשירגיש שבעד עבודתו הוא יקבל שכר לעתיד לבא מאשר הוא מרגיש כי בעשיית המצוה הוא שואב עתה חיים — חיי נצח ממקור החיים.

איתא בגמ' ע"ז י"ט: **"מכריז ר' אלכסנדרי מאן בעי חיי מאן בעי חיי. כנוף ואתו כ"ע לגבי אמרו לו הב לן חיי, אמר להו: מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות**

מוב" וכו' ולכאורה קשה מה חדש להם בזה שאמר להם פסוק ידוע מספר תהילים, אבל זהו חידושו: כי בהכריוז מאן בעי חיי הלא ודאי חשבו כולם שלחיי ההות הוא מתכוון ולשם כך כנוף ואתו כולה עלמא ואמרו הב לנו חיי, וזהו מה שאמר להם כי אף חיי ההוה אינם נקראים חיים זולת התורה והמצוה ולא שהוא רק גמול שלאחר המיתה, כי אם בזה אתם קונים לנפשיכם חיים היום. כי התורה והמצוות מרוממים את נפש האדם ויוצרים בו כח החיים מיד בעשיית המצוה.

ואחרי הדברים והאמת האלה נבין מה שכתב הרמב"ם בענין משקל הזכויות והעוונות שאינו לפי מדת השיובותם של כל מצוה ומצוה ואיכותן בלבד, אלא שזה תלוי גם באיכות הפעולה.

כי אם יצוה הרופא לשני אנשים חלשים, חסרי דם לאכול מאכלים ידועים המכריאים ולשתות סמי מרפא ושניהם ישמרו את מצותו לאכול ולשתות הכל לפי המדה שהוקצבה להם, בכ"ז לא תתראה פעולתם על שניהם בשוה כי אם יאכל האחד במנוחת הנפש ובשמחת הלב אז יתעכל המזון במעיו היטב ויפעל את פעולתו כראוי להכריאו זלחהלימו, והשני שיאכל בהיתוטרוד ומוטרד וכולע את המאכלים המכריאים כלאחר יד בהיותו ג"כ מיצר ודואג על הוצאות ממונו בשביל זה, ודאי הוא שלא תפעלנה הרפואות את פעולתן הרצויה על השני כמו על הראשון. אע"ג שבמדת המאכלים עצמם ובאיכותן לא החסיר גם השני מאומה. כן הוא במעשה המצוות, שיש בהם כח חיים — חיי נצח, שונה הוא תועלתן לפי אופן הפעולה, שהעושה את המצוה בכונת הלב, הוא מתעורר בבוקר בזריוות לעבודת הכורא מברך ברכת התורה והשחר מתוך רגש פנימי, מניח תפילין בכונה ומתפלל את תפילתו מתוך כבד ראש ומתוך שמחה של מצוה, אז תהיינה המצוות האלו רפואות לבשרו

ושקוי לעצמותיו, אבל העושה את המצוות מתוך טרדה, בהיותו עסוק בהבלי העולם הזה ורק חוטף הוא את הכרכות בבליעה בעלמא ובלא כוונה תולה תפילין על ראשו ומתפלל בלא רגש מחשבה, ודאי שאי אפשר שתפעלנה עליו המצוות את הפעולה הרצויה והשלמה.

והנה דרכם של הנוסעים במקומות מעיני הרפואה לשקול את עצמם למען דעת כמה פעלו הרפואות את פעולתן. ואף אם הרופא ידע ברור כמה תוכלנה הרפואות להועיל אעפ"כ בהיות תועלתן תלויה באופן ההשתמשות בהן צריך לבדוק את האדם אם נתמלאו התנאים הדרושים לתועלת הרפואות ההן. ולתכלית זו בוחנין ג"כ את משקלו לדעת כמה למרות נוספו לו; וכן הוא ג"כ במשקל הזכויות והעוונות, לא את מגין הזכויות והעוונות בוחנים לא גם את איכות המצוות והעבירות שוקלין, אלא נפש האדם עצמו עולה המשקל ונשקלת בשקול א"ל דעות. ואם אמנם המשקל הנכון ידוע רק לבורא עולם בכל זאת אפשר גם לאדם עצמו לדעת משקל נפשו כמדה ידועה, היינו, אם ירצה לדעת עד כמה פעלו עליו התורה והמצוות ישים לבו לכהינה זו: אם גדלה תשוקתו לתורה ומצוות יותר מתשוקתו לעניני העולם — אות הוא כי יכויותיו מרובין על עוונותיו ואם להבת תשוקתו גדלה לעניני העוה"ז אות הוא כי נמצאים בנפשו עוונות יותר מזכויות והפסולת מרובה על העיקר. וכמו שכ' החסיד בחוה"ל כי כל מה שנמצא בנפשו תשוקה להבלי העולם ע"כ יחסר לו המקום בנפשו לרוחניות ולא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים, ובאופן כזה הלא מקום לכל אדם להיות בוחן בעצמו משקלו ולדעת אם עוונותיו מרובים מזכויותיו.

וכזה אפשר לכאר את דברי הגמ' ברכות כ"ח: „כשחלה ר"י בן זכאי נכנסו תלמידיו לבקרו, כיון שראה אותם התחיל לבכות אמרו לו תלמידיו: נר ישראל, עמוד הימיני, פמיש

החזק מפני מה אתה בוכה, אמר להם אילו לפני מלך בשר
 ודם היו מוליכין אותי כו' שאם כועס עלי אין כעסו כעס
 עולם כו' אעפ"כ הייתי בוכה, ועכשיו שמוליכין אותי לפני
 מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא חי וקים לעולם ולעולמי
 עולמים שאם כועס עלי כעסו כעס עולם ואם ממיתני מיתתו
 מיתת עולם כו' ולא עוד אלא שיש לפני שתי דרכים אחת
 של גן-עדן ואחת של גיהנם ואינני יודע באיזו מוליכין אותי
 ולא אבכה". ולכאורה אין באור לדבריו שאומר, "ולא עוד
 אלא שיש לפני שתי דרכים" הרי רק בשביל כך היתה יראתו,
 כי אלו היתה רק דרך אחת של גן-עדן לא הי' לו לפחד כלל,
 (ובחידושי אגדות מרמז על קושיא זו ומתרג' שהי' ירא פן
 אף אם לא תהי' מיתתו מיתת עולם מ"מ יהי' נדון כמשפט
 רשעים בגיהנום י"ב חודש. וכ"ז הוא דחוק וביחוד אין
 הלשון מדוקדק שאמר שיש לפני שתי דרכים) ולפ"מ שבארנו
 זבין עמק כונתו כי אף אם לא הי' מבחין בנפשו ומרגיש
 את רעתה והי' משער בנפשו, כמו תלמידיו, שמרביץ תורה
 ברבים ועוסק במצוות ובמע"ט כמוהו מזומן לחיי העולם
 הבא, מ"מ בהיות סכנת העונש גדולה מאד, אז אף
 שהסכויים לזכות הם תשעים ותשעה אחוזים למאה, יירא
 הלב ויחדל, כי מטבע האדם הוא להיות נרעש ונפחד מסכנת
 העוה"ז, אפי' אם הוא כמות ע"פ החשבון שלא תגיענו
 וכ"ש כשמוליכין אותו לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה
 שמשפטו שם הוא בנוגע לחיי נצח או מות נצחי שהפחד
 גורא מאד, מבלי הבט על החשבון, שראוי הוא לזכות בדין.
 וכ"ז אלולא הי' מרגיש בנפשו חסרון כלל והי' שופט רק
 על פי השערה בעלמא, אבל מה מאד תגדל חרדת לבו
 כשיש שתי דרכים לפניו — דיוקא — שהוא שוקל את נפשו
 ומוצא לפניו גם דרך המוליך אותו לגיהנום, כי ישנה בנפשו
 גם תשוקה לעניני העה"ז — מוכן שזה המעט שמצא ר"י
 ב"ז בנפשו הי' נחשב, בעיניו לרב — וא"כ איך לא יכבה.

רבתי! אם ע"פ משקל זה נשקול את נפשותינו מה מאד נחרד ונבהל! יעשה נא כל אחד חשבון בנפשו וימצא כמה תגדל תשוקתו לעניני העה"ז יותר מאשר לעניני העה"ב. אם יפסיד איזו ק"ש בזמנת, האם תהי' לו עגמת נפש מזה אפילו כמדה שמיצר באובדן חמשה רובל אי אף פחות מזה? אם תשמט מידו איזו מצוה, כגון לקחת חלק בעניני צדקה וכיוב"ז, האם ידמה צערו לאותו הצער שיש לו כשרואה קונה נכנס אצל חנוני חבריו וקונה סחורה בחצי רובל אצל החנוני ההוא ולא אצלו? וא"כ הלא תסמר שערות ראשינו! הלא חכמינו ז"ל, אשר כל דבריהם כגהלי אש, אמרו, כי מי שעוונותיו מרובין מזכויותיו, הרי זה רשע ומת ברשעו, וגם זה ברור לנו, כי לפי משקל זה עוונותינו מרובין מזכויותינו ולזאת יחרד כל איש ויבהל, אוי לנו ואוי לנפשנו כי נמלנו לנו רעה ח"ו!!

אמנם מלבד מדת הדין יש מדת הרחמים, ועל רחמך הרבים אנו בטוחים" אבל הלא גם לא הכל זוכין לרחמים, אלו הי' פחדנו גדול מפני אימת הדין אז בטח שהשי"ת, הא-ל הרחמן, הי' מרחם עלינו, אבל אם ח"ו בלב שמח ובנפש שקטה, בלי כל מורא ופחד נבא לבקש רחמים, בשעה שנראה שכל הדין משחק הוא לנו, היש לנו פנים לכא אל המלך לבקש רחמים? האפשר שיכמרו רחמיו עלינו כשאנחנו לא נירא ולא נצטער? מה גדול ונורא הי' הפחד בימים עברו על חובותינו בימי הדין והמשפט, הלא על כל פנים היתה שפוכה אימת הדין; אבל מי יחמול ומי ירחם עלינו כשלא נרגיש שום צער ומורא? הן עשרת הימים שבין ראש השנה ליום הכפורים הם ימי הבראה לנפשותינו; נשקול נא את נפשותינו עתה כמה עלה משקל זכויותינו, ההגיע איזה תקון לנפשותינו כרב או במעט. יראתי פן אם בעשותנו עתה חשבון לא נמצא עוד תוספת במשקל זכויותינו במאומה וא"כ היאך נעזו פנינו לבקש רחמים.

על כן עוררו נא התעוררו נא בעוד מועד; נשימה נא אל לבנו את מצב נפשנו הנורא ואת הסכנה המרחפת עליו ונבקש מאת מלכנו:

ה ש י ב נ ו ה' א ל י ך ז נ ש ו ב ה !
 אמנם לא בנקל יגיע האדם לידי תשובה גמורה, שהיא עד שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם, כמבואר ברמב"ם, אך עוד אפשר לנו להתנחם, כי אף שהזכויות והעוונות, הגן-עדן והגיהנום נמצאים בנפש האדם עצמו, בכ"ז ישנה עוד זכות שיכולה להועיל לפעמים אע"ג שהיא מחוצה לו.

ונקדים דבר נאה מה שפי' הרב ר"י בלזר זצ"ל על הפסוק, "ומצדיקי הרבים כככבים לעולם ועד", למה נאמר כאן לעולם ועד, ופי' שאמנם מצינו דברים שהגמול שלהם מגיע לו לאדם בעולם הזה, וכן בעונשים יש שנענש האדם על עוונותיו בעולם הזה ואף שאין שום דמיון וערך לעניני העוה"ז וגמול העוה"ב. כי הרי יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל היי העוה"ז בכ"ז יש איזה חשבון לשלם גמול מצוות ולענוש על עבירות בעוה"ז * והנה ביומא פ"ו איתא: „ד' חלוקי כפרה הן, עבר על מצות עשה כו' אבל מי שיש חלול ה' בידו אין לו כח בתשובה לתלות ולא ביום הכפורים לכפר ולא ביסורים למרק, אלא כולן תולין ומיתה ממרקת שנאמר: „ונגלה כאזני ה' צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון". והוא משום דנגד עון חלול ה' אין שום השיבות לעניני העוה"ז ולכל העונשים שבו להפרע על ידם מפני שהדבר חמור ונורא מאד. וענין חלול השם מפרש שם הגמ' „אמר רב כגון אנא דשקילנא בשרא ולא יחיבנא דמי לאלתר". ופירש"י „וכשאני מאחר לפרוע הוא

* עיין מה שבאר רבינו זצוק"ל בענין זה בשעור דעת. כי כל בשמים

אומר שאני גזלן ולומד ממני להיות מזלזל בגזל". (אגב זה יש להעיר מה מאד צריך תלמיד חכם להיות זהיר במעשיו אם באחור כ"ש בתשלום חוב יש בו עון חלול השם, מה נזרא הוא החטא כשאינו משלם כלל. מלבד עון גזל שעליו אמרו חז"ל „קופה של עוונות גזל מקטרג כראש" עוד גורם הוא בזה חלול השם וגורם לאחרים ללמוד ממעשיו) וידוע שמדה טובה מרובה ממדת פורעניות ואם בעון חלול השם לא נמצא ערך בענשי העוה"ז להפרע ע"י. כ"ש שמי שיש בידו זכות הרבים שאין שום שכר העוה"ז יכול לנקות מזכויותיו. ולכן אף שבשאר מצוות יש שמשלמים לאדם את שכר צדקותיו בעוה"ז מ"מ מצדיקי הרבים נשאת צדקתם ככוכבים לעולם ועד. ע"כ דברי הרב הנ"ל. ויש להסביר זה. דהנה מובן שאומן הפועל בידיו, כמה שלא יהא מומחה באומנותו, בכ"ז אי אפשר שירוויח הרבה כ"כ עד שיעשה ל„מליונר", כי כדי להיעשות עשיר רב האוצרות אפשר רק למי שיש לו בית חרושת גדול שעובדים בו אלפי עובדים, שאז הרבה ידים עוסקות ופועלות להעשיר את אוצרותיו עושר רב, אם אך יש ברכה בתוצרותיו. וכן הוא בעניננו מי שהוא צדיק בינו לבין עצמו, הרי זה פועל בעיקר בנפשו הוא ע"י מעשה המצוות שעושה הוא בעצמו, אבל במזכה את הרבים, מלבד מה שהוא פועל בנפשו, הרי גם מה שאחרים פועלים לשם ה' על ידו, הם ובניהם ובני בניהם עד כמה דורות וכן כל אלה המושפעים מהם, הם מוסיפים לו בזה זכות ואם אמנם זכויות אלה הם מחוצה לו מ"מ נחשבות הנה לזכויותיו, וכמה שאמרו חז"ל: „משה זכה זוכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו", כלומר כדבר התלוי מכוחו ויש ששכר זה מביאו לו לאדם ברכה לאין שעור וערך עד אין ספור, ככוכבים ולעולם ועד.

אפשר לבאר בזה דברי הגמ' ברכות ל"ד ע"ב. מעשה בר' חנינא בן דוסא שהלך ללמוד תורה אצל ר"י בן

זכאי וחלה בנו של ריב"ז, אמר לו: „חנינא בני בקש עליו רחמים ויהי“ . הניח ראשו בין ברכיו ובקש עליו רחמים וחי. אמר ריב"ז: „אלמלא הטיח בן זכאי את ראשו בין ברכיו כל היום לא היו משגיחים עליו“ . אמרה לו אשתו: „וכי חנינא גדול ממך? אמר לה „לא, אלא הוא דומה לעבד לפני המלך ואני דומה לשר לפני המלך“ (ועי' כחי' אגדות מה שפי' בעינין עבד ושר ודבריו דחוקים מאד) ויש לבאר כי אמנם בנוגע לבחינה אשר בנפש האדם עצמו, כפי התדבקותו בה' הצמיין ר"ת ב"ד מאד, כי ר"י ב"ז הלא הי' בוכה שיש לפניו שתי דרכים והיינו שהרגיש בנפשו המשכה גם לעניני העוה"ז, ועל ר"ח ב"ד אמרו חז"ל (תענית כ"ד) „בכל יום בת קול יוצאת ואומרת: „כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני, וחנינא בני די לו בקב הרובין מע"ש לע"ש כדי להחזיק את הייו"א אולם בבחינה אחרת הי' ר"י ב"ז גדול ממנו, שהרי ר"ת ב"ד הלך ללמוד תורה אצלו והוא היה אב"ד ומלמד תורה לרבים ולכן בנוגע לתפלה הי' יכול ר"ח ב"ד לפעול יותר, כי לזה דרושה בעיקר התדבקות בה' וכמו שפי' רש"י שהוא כמו עבד שהוא רגיל בבית המלך, והיינו מפני ההתדבקות שהיתה בנפשו אל ה', שהיא מעלת נפש פנימית, אבל בכ"ז הי' ר"י ב"ז גדול ממנו, בהיותו כעל בית הרושת גדול של הרבצת תורה וחכמה ואם בנפשו פנימה לא היתה לו כ"כ זכות כמו לר"ח ב"ד, הנה תחת זה היתה לו מעלת גדולה כמה שזכות הרבים היתה תלויה בו, ורק בנוגע לתפלה שצריכים לזה להיות תמיד בהיכל המלך, הי' יכול לפעול יותר ר"ח ב"ד, מפני שלא היתה עוד בנפשו תשוקת לעניני העוה"ז.

וזהו ג"כ הבאור כמה שאמרו חז"ל (שבת קי"ט ע"ב) „כל העונה אמן יהא שמי' רבא מבורך ככל כחו קורעין לו גזר דינו“ והיינו, שמי שהוא רוצה בכל כחו להגדיל שמו

ית', אז אף אם גזר דינו כשהוא לעצמו הוא לחובה ח"ו מפני שעונותיו מרובין על זכויותיו, מ"מ מפני זכות הרבים, שהיא תלויה בו, קודעין לו גזר דינו הוא. והיא מליצה נפלאה על פעולת האדם להגדיל ולקדש שם שמים ולא דוקא על הגדתו אמן יש"ר"ם בכל כחו. אולם אין אנו צריכים לרחק בשביל כך את פשוטן של הדברים. דבאמת הא בהא תליא, שהעונה איש"ר בכל כונתו ומבקש שיתגדל ויתקדש שמו רבא בכל העולמות, איך זה אפשר שאח"כ לא ירצה להזויל אף פרוטה אחת מכיסו על חזק התורה, או איך זה לא יגדל את בניו לתורה ויר"ש ולכן דא ודא אחת היא: הפשט הפשוט לענין איש"ר והמעשה של קדוש השם בפועל.

אמנם כן, עצה טובה היא לזכות את הרבים, ולהמסר לקדוש שם שמים, ולהגדיל תורה ולהאדירה ועי"ז לזכות בדיו, אך מה מנוחך הוא לומר לפועל עני, שאין לו כדי מחיתו, הלא תרעב ללחם ואומנתך לא תספיק לפרנסתך, הי' לבעל בית חרושת ותרויח הרבה! מנין לו הכח הזה לעבוד בשביל קדושת ה' ולזכות את הרבים בזה, שאין לו בו בעצמו זכות הנפש ושהוא רחוק בעצמו מעבודת ה' ומקדושתו? אולם אעפ"כ ניתנה היכולת גם לזה לזכות בזכות הרבים. בהשתתפו במעשה רב לתורה ולתעודה. כמו שיכול גם אדם שאינו אמיד לקנות מני' של בית חרושת גדול ולהרויח עי"ז הרבה, ולכן על כל אדם להשתדל בכל מאמצי כחו ולהשתתף בהחזקת התורה והיראה ולקחת חלק בעבודת זכות הרבים ובה יוכל לזכות בדיו.

עוד מלה אחת לדבר הדרשה לשבת שובת, שמעוררים לבני וקריאים לתשובה בשבת, ויש לכאורה השש אם אין זה נגד הדין, והשיבותי לנפשי, מדין זה שמצינו שאין אומרים תחינו ת ונקשות בשבת מ"מ נפסק בשו"ע סי' רפ"ח מע' י' שמוטר להתפלל על הולה שיש בו סכנת היום, אח"כ מצאנו שהמור בפ' תר"ד מביא שנספרד היו אומרים סליחות

ותחנונים גם ביום השבת של ימי התשובה והוא תמה על מנהגם, ובכ"י מתרץ שהם סוברים דהלכה כמ"ד דמתרעין בשבת על עיר שהקיפה אויבים או שטפה נהר, לפי שהוא דבר נחוץ, אולם לדעתי פשוט הוא, דהא מחזיקים אנו את עצמינו לכינונים שתלוין ועומדים עד יוה"כ, וא"כ כל רגע יש סכנה אולי עתה היא העת שגוזרים דרכנו ומכריעים חכף לזכות או לחובה, וכיון שנפסק הדין שמותר להתפלל היכא שיש סכנת היום, מכ"ש שיש לומר תחנונים בימים אלה אף בשבת, ולכן בהעלותנו על לבנו את סכנת היום, אולי יש ביננו מי שדינו נחתך ברגע זה ומי יודע אם לחיים או להיפך ח"ו. בשעה זו אחת היא התרופה, שנתעורר לתשובה ונרים קולנו אל ה' ונבקש ממנו שיעזרנו לבא לידי הרהורי תשובה ונקבל נא עלינו להשתדל ככל האפשר לעשות ולפעול למען קדושת שמו יתברך ואז נהי' בטוחים שיכתבנו ויחתמנו לחיים טובים ולשלום.